H. Claessen

Een vergelijking van de theorieën van Sharp en Suggs over de lange afstandsreizen van de Polynesiërs

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 120 (1964), no: 1, Leiden, 140-162

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

EEN VERGELIJKING VAN DE THEORIEËN VAN SHARP EN SUGGS OVER DE LANGE AFSTANDSREIZEN VAN DE POLYNESIERS

INLEIDING.

Sinds enkele jaren is er opnieuw een discussie gaande over de vraag, hoe de Polynesische eilanden bewoond zijn geraakt. Deze discussie is ontketend door Andrew Sharp, die in zijn boek „Ancient Voyagers in the Pacific” (1957; Pelican Books) de theorie verkondigt, dat de Polynesiërs niet in staat waren doelbewust grote ontdekkingsreizen te maken of eilanden te koloniseren.

Hij baseert deze theorie op de gedachte, dat de navigatie-mogelijkheden van de Polynesische zeelieden te gering waren om doelbewust lange afstandsreizen te ondernemen. Naar zijn mening moet het bewoond raken van talrijke eilanden in de Stille Oceaan zo verklaard worden, dat overlevende inzittenden van toevallig daar naar toe gedreven kano's zich er gevestigd hebben. Slechts binnen beperkte gebieden was, volgens Sharp, een doelbewuste scheepvaart mogelijk. Alle overige scheepvaart was „accidental”.

Robert C. Suggs verwerpt de stelling van Sharp in zijn boek „The Island Civilisations of Polynesia.” (1960; Mentor Books). Hij verdedigt de, voornamelijk op interpreteren van tradities berustende opvatting, dat de Polynesiërs wel degelijk in staat waren de geweldige zeereizen doelbewust te ondernemen. Als nieuw argument voert hij een aantal archeologische gegevens aan.

Wij zullen eerst beider mening uiteen zetten en daarna onderzoeken, in hoeverre de argumenten van Suggs voldoende zijn om de theorie van Sharp te niet te doen.

★ ★ ★

HET BETOOG VAN SHARP.

Uitgangspunt voor Sharp is de theorie van Anderson en Cook. Na nauwkeurige studie van de Polynesische scheepvaart en de zeevaartkundige kennis van de Tahitiërs stelt Anderson, Cook's scheeparts op de derde reis, vast, dat het bereik van de Tahitische scheepvaart niet verder strekt dan tot in de Touamotou Eilanden. De kennis die zij hebben van verder af gelegen eilanden verkregen ze uit mededelingen van „... natives of those islands, driven accidentally upon their coasts.” Cook onderschrijft deze theorie en neemt hem op in het journaal van zijn derde reis (Sharp 1957, 21). Ook op de Tonga Eilanden verzamelde Anderson gegevens over de scheepvaart. Hier bleek hem, dat de eilanden die binnen het bereik lagen van de Tonganen, niet alleen de Vriendschaps Eilanden zelf waren, maar ook de Samoa en Fiji Eilanden. Voorts kende men er enkele van de Ellice Eilanden (id. 18 e.v.).

Op grond van deze waarnemingen onderscheidt Sharp twee gebieden in Polynesië, waar men over grote afstanden reizen kan ondernemen naar een van te voren bekend doel en met de mogelijkheid hiervandaan weer naar het vertrekpunt terug te keren. Deze reizen noemt hij doelbewust. De afstand, die op deze doelbewuste reizen in één keer afgelegd kon worden, bedroeg zelden meer dan 300 zeemijl. Bij grotere afstanden maakten de afwijkingen in de koersbepaling het bereiken van het gestelde doel tot een bijna onmogelijke opgave.

Als eerste van deze gebieden noemt Sharp het westelijke, dat de Tonga, Samoa en Fiji Eilanden omvatte en als tweede het oostelijke, dat uit de Genootschaps en de Touamotou Eilanden bestond (id. 11 en 30). Naast deze grote gebieden noemt Sharp nog enkele kleinere waar eveneens, zij het op beperkter schaal, doelbewuste reizen voorkwamen. Dit waren de Hawaii en de Marquesas Eilanden (id. 195 e.v.). Buiten Polynesië zijn de westelijke Carolinen en de Marshall eilanden gebieden met doelbewuste scheepvaart (id. 198).

Na de reizen van Cook neemt de kennis over andere, verder af gelegen eilanden, snel toe. Talrijke Polynesiërs varen met schepen van de Europeanen mee en verspreiden zo de kennis omtrent deze eilanden over een groot gebied (id. 28).

Met talrijke voorbeelden uit de oude literatuur staft Sharp de mening, dat het navigeren van de Polynesiërs een hoogst riskante gelegenheid was, daar ze noch de invloed van de wind, noch die van de zeestroom konden bepalen. Draaide de wind, of verduisterden de wolken de sterren, dan waren ze meestal verloren (id. 39). Slechts met

veel geluk bereikten ze dan nog een of ander eiland, soms zeer ver uit de buurt. Er zijn verschillende van deze „accidental voyages” vastgesteld, waarbij afstanden van 1000 tot 1500 mijl werden afgelegd en de hierop niet voorbereide kanovaarders de tocht redelijk overleefden (id. 60). Deze reizen stelt Sharp tegenover de doelbewuste, omdat de reizigers niet wisten *of* en *waar* ze zouden aankomen en voorts omdat men vanaf het bereikte eiland niet in staat was terug te keren naar het punt van vertrek. Het woord „toeval” slaat hier dus niet op het feit, dat deze lieden zich in een boot op zee bevonden, maar op de onzekere afloop van de reis en de onmogelijkheid van te voren het doel te bepalen. In het begin van de 19e eeuw worden deze toevalsreizen door verscheidene kenners van Polynesië als de verklaring beschouwd voor de verspreiding van de Polynesiërs over de diverse eilanden (id. 67 e.v.). Het voorkomen van talrijke onbewoonde eilanden in de Stille Oceaan versterkt deze gedachte volgens Sharp, daar het wijst op een vrij willekeurige verdeling van de bevolking over de eilanden (id. 144 e.v.; 161). Dat deze eerste — veelal onvrijwillige — kolonisten gewoonlijk gering in aantal geweest zullen zijn, acht Sharp niet in tegenspraak met de vaak grote bevolkingsdichtheid die de eerste Europese reizigers op de Polynesische eilanden aan troffen. Een matige bevolkingstoename kan deze op de duur zeker mogelijk maken (id. 70 e.v.).

Kortom, niets wijst er op, dat de Polynesiërs tot doelbewuste zee-reizen langer dan 300 zeemijl in staat waren, meent Sharp.

Sharp neemt aan, dat de bevolking van Hawaïi, Nieuw Zeeland en de Marquesas Eilanden afkomstig is van de Genootschaps Eilanden. Deze zouden op hun beurt weer bevolkt zijn vanuit Tonga en Samoa (id. 75 e.v.). Hij illustreert dit met behulp van Polynesische tradities. Overigens wijst Sharp terecht op de betrekkelijke waarde van tradities voor de bewijsvoering: na 1770 is beïnvloeding door, van de Europeanen verkregen, kennis omtrent andere eilanden niet denkbeeldig (id. 100). Dit materiaal is, juist door de voorstanders van de theorie der doelbewuste lange afstandsreizen, niet altijd even voorzichtig gebruikt. De tradities zeggen bovendien niets over de techniek van het reizen (id. 114).

Voor de toevalsreizen spreekt, volgens Sharp, ook sterk de vreemde verdeling van de huisdieren over Polynesië. De kip heeft bijvoorbeeld een andere verspreiding als het varken (id. 130 e.v.). Deze dieren moeten eens door de mensen getransporteerd zijn. De verspreiding van de voedselplanten wordt door Sharp evenmin als een dwingend bewijs

voor doelbewuste ontdekkingsreizen beschouwd. De kanovaarders zorgden gewoonlijk voor ruim voldoende proviand om zich in geval van nood te kunnen redden (id. 134 e.v.).

Ook voor Nieuw Zeeland verwerpt Sharp de traditionele opvatting van koloniseren op grote schaal (id. 164). Hij wijst de aan Maori tradities ontleende argumenten hiervoor af, daar deze tradities — vooral de na 1840 verzamelde — sterk door Europeanen beïnvloed zijn (id. 168 e.v.).

★ ★ ★

DE CRITIEK VAN SUGGS OP SHARP.

Tegenover de mening van Sharp stelt Suggs de traditionele opvatting. Hij acht de Polynesiërs wel in staat doelbewust grote reizen te maken en eilanden te koloniseren. Zijn bezwaren tegen Sharp zijn als volgt samen te vatten (83 e.v.):

1. Sharp laat gegevens buiten beschouwing, die tegen zijn theorie pleiten. Als voorbeeld hiervan wijst Suggs op bepaalde plaatsen in liederen van Tahiti en Hawaii en op enkele legenden van Mangareva en de Marquesas Eilanden, waarin over koloniseren gesproken wordt.
2. Sharp laat zijn toevalsreizen zowel van west naar oost, als van oost naar west plaats vinden. Ook vermeldt hij geen toevalsreizigers, die in Azië aan land kwamen. „Obviously, “accidental voyages” is a handy panacea for all the ills of Polynesian migration theory and could be applied to any area of the world with equal facility.”
3. 't Feit, dat de Polynesiërs in de 18e eeuw niet zulke grote zeevaarders meer waren zegt niets over het verleden, meent Suggs. De Polynesiërs verloren toch ook de kunst van het pottenbakken. Polynesië was geheel bevolkt in de 18e eeuw. De grote reizen waren nu dus niet meer nodig.
4. Sinds het verschijnen van Sharp's boek is er archeologisch materiaal op de Hawaii Eilanden en op de Marquesas Eilanden gevonden dat aanwijzingen geeft in de richting van uitgebreide kolonisaties. Deze gegevens acht Suggs een voldoende weerlegging van Sharp's mening dat doelbewuste kolonisering door goed uitgeruste expedities niet voorkwam.
5. Voor de zeevaartkundige bekwaamheden van de Polynesiërs heeft Suggs groot ontzag. Hij haalt ter staving hiervan een hachelijk avontuur aan, dat hij zelf meemaakte, waarbij de Polynesische

kapitein ondanks alles tenslotte toch op het goede punt uitkwam. Hij acht hiervoor een enorm vakmanschap en een soort zesde zintuig de verklaring (80/81).

Ook krijgt de Tahitische priester Tupia, reisgenoot van Cook op diens eerste reis onvoldoende aandacht van Sharp. Met name zijn enorme geheugen voor sterrenbeelden — een voornaam hulpmiddel bij zeereizen — wordt niet genoemd (83).

Suggs ontkent overigens niet, dat toevalsreizen soms voorkwamen. Evenmin bestrijdt hij, dat ze wel eens een kolonisering tot gevolg gehad zullen hebben (85, 93).

Daar Suggs de archeologische gegevens als een zwaarwegend argument wil laten gelden, zullen we hier nu de nodige aandacht aan besteden.

In de jaren 1956 en 1957 heeft hij opgravingen verricht in de Haa-tuatua vallei op Nukuhiva, één van de Marquesas Eilanden (111 e.v.). Hier werden 14 vindplaatsen uitgebreid onderzocht en een aantal andere verkend. Uit de vondsten bouwt hij het beeld op van de cultuur van de oudste bewoners van deze eilanden groep. Het was niet uit te maken, waar de kolonisten zich het eerst gevestigd hadden. Wel stelde Suggs vast, dat men huizen gebouwd had en een tempeltje. De aanwezigheid van hond en varken kon worden vastgesteld, evenals die van de rat. Uit het voorkomen van talrijke krabbers leidt Suggs af, dat de kokosnoot was meegenomen en het voorkomen van schilinstrumenten geeft de aanwijzing, dat taro, yams en broodvruchten eveneens tot de bagage van de landverhuizers behoorden. Dit alles doet Suggs tenslotte constateren: „The voyage of discovery was well equipped, carrying domestic plants and animals.” (116). Radio-carboon dateringen doen de komst van de oudste bewoners stellen op ongeveer 120 jaar voor Christus.

Bij de bespreking van de kolonisering van Tahiti merkt Suggs slechts op, dat deze waarschijnlijk wel door een kleine groep schepen geschied zal zijn, zoals bij de meeste eilanden in Polynesië het geval was (137).¹

De gegevens over de Hawaii Eilanden berusten op onderzoekingen van Dr. K. Emory in de jaren na 1950. Deze zocht speciaal naar gegevens over de relatie tussen Tahiti en Hawaii. Hij onderzocht een grot en een duingebied aan de zuidkust van Hawaii en vond hier sporen

¹ Tahiti was in de tijd dat Suggs zijn boek schreef in archeologisch opzicht slechts gedeeltelijk onderzocht; radio-carboon dateringen ontbraken. In de jaren 1960/61 zijn er opgravingen verricht onder leiding van Dr. K. Emory. Over de resultaten hiervan is nog maar weinig bekend (Emory, 117 e.v.).

van vissersdorpjes, die ongeveer 120 jaar na Christus bewoond waren (Suggs, 152). Uit de gegevens die hij vond gelooft Emory te mogen opmaken, dat Hawaï bezet is geworden door een aanzienlijke, zeer goed uitgeruste expeditie, die alle levensbehoeften, in de vorm van planten en dieren, met zich meevoerde. Misschien werd de eigenlijke ontdekking van de Hawaï Eilanden door een kleine verkenningsgroep gedaan, waarna op grond van hun mededelingen een grote koloniseringsvloot naar de nieuwe eilanden afreisde (id. 153).

Suggs tracht dan na te gaan, welke beweegredenen de Polynesiërs gehad kunnen hebben om deze doelbewuste reizen te ondernemen. Hij noemt een aantal factoren, maar voegt er aan toe, dat hierover weinig met zekerheid valt te zeggen.

Als eerste factor noemt hij overbevolking, maar twijfelt zelf al of westelijk Polynesië zo vroeg reeds overbevolkt was. Dan noemt hij oorlog als reden: de verslagen partij kan op zee een goed heenkomen gezocht hebben. Misschien ook moet men het psychologisch verklaren „... the absolutely intangible motivation to move which defies scientific explanation.” (94). Tenslotte wijst hij er op, dat óók toevalsreizen een rol gespeeld kunnen hebben bij het bevolken van de Polynesische eilanden (93 e.v.).

CRITISCHE BESCHOUWING VAN SUGGS' OPVATTINGEN.

Het betoog van Suggs is op drieërlei argumenten gebaseerd:

- 1e Archeologische gegevens;
- 2e Theoretische bezwaren tegen Sharp's opvatting;
- 3e Critiek op de samenstelling en verwerking van Sharp's bronnenmateriaal.

Wij zullen deze punten stuk voor stuk aan een beschouwing onderwerpen.

ad 1.

De bronnen van Suggs zijn moeilijk te controleren, daar ze voor een deel nog niet gepubliceerd zijn. Wij zullen ons dus beperken tot enkele kanttekeningen bij de gegevens, die hij in zijn boek vermeldt. In de eerste plaats staat het niet vast of de gevonden nederzettingen op Nukuhiva en zuid Hawaï de oudste zijn. Er blijkt evenmin uit, of het

de oudste nederzetting op de beide eilandengroepen betreft. Ook is het aantal kano's, dat deze eventuele eerste bewoners hier bracht, niet uit de vondsten af te leiden. Emory spreekt van een aanzienlijke, goed uitgeruste expeditie (Suggs, 153), maar meer dan een veronderstelling hoeft dit niet te zijn. Wat de uitrusting van deze eerste kolonisten betreft, de aanwezigheid van een aantal schilinstrumenten hoeft niet noodzakelijk te betekenen dat en de taro en de yam en de broodvrucht al vanaf het begin aanwezig waren (Suggs, 113). Tenslotte, en dit is wellicht het voornaamste bezwaar tegen de archeologische argumenten van Suggs, het feit, dat degenen, die hij als de eerste bewoners van de Marquesas en de Hawaii Eilanden beschouwt, zo goed uitgerust waren bewijst nog niet dat hier een doelbewuste reis naar *deze* eilanden achter stak. Hoogstens kan men er mee aantonen, dat de Polynesiërs reeds vroeg in staat waren lange zeereizen te maken en ze te overleven omdat men voldoende proviand aan boord had.

ad 2.

Over de verspreiding van de Polynesiërs zijn Suggs en Sharp het in veel opzichten met elkaar eens. Met name wat betreft de afkomst van de oostelijke Polynesiërs uit het westelijke deel en het bevolken van Hawaii en Nieuw Zeeland weer vanuit het oostelijke deel. Dit laatste met dat verschil, dat Sharp de Genootschaps Eilanden als verspreidingspunt aanneemt en Suggs de Marquesas Eilanden.

Waar echter de wijze van verspreiden van de Polynesiërs ter sprake komt, is de tegenstelling tussen beide auteurs zeer groot. We willen er nogmaals met nadruk op wijzen, dat Sharp niet ontkent, dat de Polynesiërs grote reizen kunnen maken, maar hij verwerpt de opvatting, dat deze tochten doelbewust gemaakt werden.

Suggs heeft kritiek op het feit, dat Sharp toevalsreizen zowel van het westen naar het oosten, als van het oosten naar het westen laat plaatsvinden. Het afdrijven van boten van oost naar west kwam veel voor. Sharp noemt o.a. een tocht van Raivivae naar Manua in de Samoa Eilanden. Dit is een afstand van 1500 mijl. Ook vermeldt hij een groep mensen, die uit de koers raakte en van Aitutaki naar Niuafofo in de Tonga archipel dreef (Sharp 1957, 61). De heersende winden maakten het evenwel zeer moeilijk van west naar oost af te drijven. We vinden echter bij Sharp toch een drietal van deze reizen vermeld. Het betreft een reis van Anaa naar de Touamotou Eilanden (id. 65), een eveneens onvrijwillige reis van Fakaofu naar Mangaia (id. 66) en een reis van Manihiki naar de Touamotou Eilanden (id. 71). Deze

laatste reizen kunnen alleen plaatsvinden bij westenwinden. Het voorkomen hiervan in dit gebied met zijn overheersende zuid-oost passaat blijkt uit de mededeling van Moerenhout, dat de reizen van Tahiti naar de Touamotou Eilanden en van Fiji naar Tonga slechts bij gunstige wind gemaakt kunnen worden (II, 181 e.v.). Turnbull bevestigt dit, waar hij zegt, dat in het voorjaar met de westenwinden de Raiateers op bezoek komen op Tahiti (340). Dat deze west-oost reizen zelfs tamelijk veel voorkomen blijkt uit mededelingen van Banks (116), Vancouver (I, 147) en Bligh (Lee, 125), die allen kano's van Raiatea op Tahiti aangetroffen hebben.

Voor de westelijke eilanden zijn eveneens verschillende west-oost reizen vastgesteld door o.a. Mariner (157, 176), Farmer (233) en Gifford (65, 141). Hier blijkt echter duidelijk, dat deze reizen zwaar zijn, daar men sterk afhankelijk is van de wind (Labillardière, II, 165). Soms waait de westenwind langere tijd. Zo maakte de zendeling Williams eens een west-oost reis van 1800 mijl in 15 dagen (Williams, 95).

Ondanks het feit, dat ze de moeilijkheden van deze reizen kenden (Wilson,² xlv, 203) zijn de zendelingen van de „Duff” van mening, dat veel Polynesische eilanden bevolkt zijn geraakt door inzittenden van kano's, die van west naar oost afgedreven zijn (id. lxxxvi). Deze zelfde mening vinden we reeds bij Andia y Varella in 1774 (Corney II, 256) en in Ellis' „Polynesian Researches” (II, 49).³ Ellis is op de hoogte van het voorkomen van toevalsreizen (II, 50 e.v.), maar kan niet verklaren hoe men tegen de heersende passaatwind kan afdrijven. Dentrecasteaux, die omstreeks 1793 het westelijk deel van Polynesië bereisde, gelooft eveneens dat veel eilanden bevolkt werden doordat ze bij toeval bereikt werden door uit de koers geraakte zeelieden. Hem zijn echter geen gevallen bekend van reizigers, die van west naar oost afdreven (I, 311 e.v.).

Resumerende kunnen we zeggen, dat reizen van west naar oost zeker voorkwamen, maar dat de frequentie van toevalsreizen in deze richting aanmerkelijk lager geweest moet zijn dan van oost naar west (vgl. Urban, 215 noot 38).

Reizigers, die toevallig in Azië aan land kwamen kunnen er stellig geweest zijn. Een bewijs hiervoor zal echter naar onze mening moeilijk

² Met „Wilson” bedoelen wij het boek „A Missionary Voyage to the Southern Pacific Ocean etc.”

³ Wij hebben de eerste druk van Ellis' bekende werk gebruikt. Sharp, die een latere druk raadpleegde, zegt, dat Ellis van mening was, dat de Polynesiërs uit Amerika afkomstig zouden zijn (Sharp, 63).

te geven zijn, daar ze of in dicht bevolkte streken of in gebieden met tropische regenwouden aankwamen, waar ze weinig blijvende sporen nagelaten zullen hebben. Ook voor Zuid Amerika valt een dergelijke redenering op te stellen (vgl. Alden Mason, 23; Métraux, 17, 44; Von Hagen, 35, 117).

We vragen ons af, welke bezwaren er kunnen zijn tegen een theorie, die „... all the ills of Polynesian migration . . .” kan verklaren (Suggs, 83). Dit lijkt ons eerder in het voordeel dan in het nadeel ervan te pleiten.

Een belangrijk argument tegen Sharp's opvatting acht Suggs de mogelijkheid, dat de bekwaamheid in het navigeren van de Polynesiërs vóór de komst van de blanken afgenomen zou zijn. Na het bevolkt raken van de eilanden waren de grote ontdekkingsreizen immers niet meer nodig. Hier ziet Suggs het feit over het hoofd, dat men voor oorlogstochten of handelsreizen in dit gebied evenzeer nautische bekwaamheden nodig heeft.

In tegenspraak met zijn eigen opvatting lijkt ons de lof, die Suggs aan de huidige Polynesische zeevaarders toezwaait (80 e.v.). Die bekwaamheid zou dus in de 18e eeuw slechts een tijdelijke inzinking gehad moeten hebben (zie over het navigeren nog: Hilder, *passim*; Koch, 1960, 220 e.v.; Sharp, 1961, 219 e.v.).

Nu zien we in de 18e eeuw inderdaad een desintegratie van de Polynesische cultuur beginnen. Echter eerst ná de komst van de blanken (Koch 1955, 12; Koskinen, *passim*). Bij zijn derde bezoek aan Tahiti, in 1792, valt het Bligh bijvoorbeeld op, dat er veranderingen hebben plaatsgevonden zowel in de ontvangst-ceremonie als in de klederdracht. In beide gevallen z.i. een duidelijk verval ten opzichte van vroeger (Lee, 78, 87; zie ook Watts, 238 en Vancouver I-180).

De eerste blanke bezoekers van Tahiti vermelden allen nog grote aantallen kano's. Te beginnen met Wallis, die in 1767 slag levert met de vloot van Amo, de vorst van Papara (Wallis, 117, 124 e.v.). Zijn stuurman, Robertson, schatte de voortdurend groter wordende vloot tenslotte op 500 boten (Robertson, 136, 143, 154 e.v.). In deze tijd beschikte Amo over de grootste schepen van het hele eiland (Corney I, 324). Zowel de Spaanse kapitein Gayangos (Corney II, 133), als de tolk Maximo Rodriguez (Corney III, 24 e.v.), noemen in 1774 een vloot van meer dan 100 kano's, die voedsel kwam brengen aan Tu, de vorst van Porionuu, die in deze periode op het schiereiland Taiarapu bij de Arii Vehiatua verblijft. Tenslotte wijzen we nog op de vloot van de staten Attahuru en Tefana, 300 schepen sterk, die Cook en Forster,

eveneens in 1774, gezien hebben (Cook 1803, VI, 23; Forster, 367 e.v.). James Wilson vindt echter bij zijn tocht over het eiland in 1797 nog maar een vijftal grote dubbele kano's (Wilson, 190, 214).

Deze geweldige achteruitgang moet grotendeels verklaard worden uit de verliezen, geleden in de talrijke oorlogen die in de tussentijd hier gewoed hebben. Dat er echter na die tijd vrijwel geen nieuwe grote boten gebouwd worden, toont wel aan, dat de bloeitijd van de Tahitische cultuur voor wat betreft de scheepvaart dan voorbij is. De aanwezigheid van Europese schepen heeft dit waarschijnlijk beïnvloed. Wilde de Tahitiër reizen, dan kon hij nu hiervan gebruik maken.⁴

Tegen de suggestie van een verval van de scheepvaartkundige bekwaamheden op Tahiti voor de komst van de blanken spreekt het volgende, aan de zendelingen van de „Duff” ontleende citaat: „At this time POMARRE and his retinue particularly regretted their want of ships, and knowledge to conduct them to foreign countries; and addressing himself to me, said, in a tone of concern, that they were able to go no further than ULIETEA or HUAHEINE; and that at the risk of being driven they knew not whether, to perish . . .” (Wilson, 203). Er is hier geen spoor van herinnering aan een betere oude tijd.

In de Tonga archipel blijft de scheepvaart op de traditionele wijze langer doorgaan. Er zijn zelfs aanwijzingen, dat in de 18e eeuw nog enige vooruitgang op dit gebied gemaakt werd. De zendelingen van de „Duff” menen, dat de contacten met Fiji eerst in de loop van deze eeuw frequent werden (Wilson, lxxi) en Mariner prijst de verbeterde kano's zoals men deze van de Fiji eilanders had overgenomen (Mariner, 512; zie ook Furneaux, 140; Turnbull 380; Dumont d'Urville 1832, IV-265). Rond 1800 vindt men op Tongatabu nog tientallen grote dubbele kano's (Wilson, 246). Mariner beschrijft oorlogsvloten, die de strijd tussen de verschillende eilanden van de groep mogelijk maakten (Mariner, 87 e.v., 99 e.v., 178 e.v.; Gifford, 205). Ook na deze verwarde tijd van burgeroorlogen blijft de inlandse scheepvaart belangrijk, getuige de beschrijving van West van het statiebezoek van koning George Tubou in 1850 aan de noordelijke eilanden waaraan 14 grote schepen met elk 100 tot 150 personen aan boord, deel namen (48; zie ook Williams, 84).

Wij menen, dat de opvatting van Suggs betreffende het verval van

⁴ Het verloren gaan van de grote inheemse schepen moet soms aan heel andere oorzaken geweten worden. Op Mangareva bv. raakte het bouwen van grote boten in historische tijd in onbruik, omdat een Ariki een taboe op het bouwen van deze schepen afkondigde. Hij wilde op deze wijze controle uitoefenen op de bewegingen van zijn tegenstanders (Buck, 220).

de Polynesische scheepvaart vóór de komst van de blanken, in het licht van bovenstaande feiten op zijn minst nader bewezen zal moeten worden.

ad 3.

Hoe staat het nu met het verwijt, dat Sharp's boek een inadequaat beeld geeft van de beschikbare literatuur? Indien men iemand hiervan beschuldigt, dient men, naar onze mening ook aan te geven waar deze fout of fouten schuilen. Behoudens één opmerking over niet gebruikte legenden en liederen gaat Suggs hier niet nader op in (83). Een uitvoerige controle van alle door Sharp gebruikte literatuur (156 boeken en artikelen) zou niet licht uit te voeren zijn. Men zou dan trouwens ook nog alle andere — niet door Sharp genoemde — literatuur dienen te raadplegen om op deze wijze de betrouwbaarheid van zijn keuze te testen.

Deze controle kan ook in de vorm van een steekproef worden gehouden. Wij maakten gebruik van de gelegenheid die een uitvoerige studie van de oudere literatuur over Tonga en Tahiti ons bood om de stelling van Sharp aan onze gegevens te toetsen. In het bijzonder besteedden we aandacht aan literatuur, die niet door Sharp gebruikt werd. In het voorafgaande hebben we reeds verscheidene van deze gegevens verwerkt; we laten er hier nog een aantal volgen.

a. Tonga.

Door West wordt over het reizen met de Tongaanse kano's opgemerkt, dat het ook over korte afstanden een gevaarlijke onderneming was, gezien het grote aantal ongelukken en het uit de koers raken (64, 76, 271). Men bedenke hierbij wel, dat de Tonga archipel een gebied was, waar doelbewuste scheepvaart plaatsvond.

Sarah Farmer beschrijft enkele reizen binnen de Tonga groep. Hierbij was een in 1832 ondernomen reis met de koninklijke kano van Tongatabu naar Vavau, waarbij men, ondanks goed weer en gunstige wind, uit de koers raakte en na veel angst en zorg tenslotte op Huga-tonga aankwam. Ook vermeldt ze een reis, eveneens rond 1830, waarbij een groepje kano's op weg van Vavau naar Niua door de wind uitelkaar werd geslagen. Eén kwam aan op Fiji, één op Niua en één op Vavau. Van de overige werd niets meer gehoord (219, 233).

Dat de kennis van eilanden en riffen groot was, blijkt uit de inlichtingen die Langui, stuurman van de edelman Tubou, aan Dumont d'Urville geeft over de Fiji Eilanden (1832 IV, 111 e.v.).

Zowel Schouten (Engelbrecht I, 179) als Le Maire (Engelbrecht I,

51) vermelden een ontmoeting met een grote dubbele kano nabij Tongatabu in 1616. De inzittenden, waaronder vrouwen en kinderen, waren er slecht aan toe door gebrek aan voedsel en drinkwater. Ze hadden nog slechts enkele kokosnoten aan boord, maar hieruit was de melk reeds opgedronken.

Thomson noemt het gebruik van kano's voor het transport op grote schaal van materialen voor de grote bouwwerken op Tongatabu (81 e.v.; zie ook Wilson, 238 e.v.).

Waldegrave, die in 1830 de Vriendschaps eilanden bezocht, wijst op wedstrijden met kano's. Deze waren toen nog belangrijk genoeg om een taboe op varkens en kippen af te kondigen met het oog op het er bij behorende feest (192).

Uit de berichten van de De la Pérouse blijkt dat Pau, de Tui Tonga, regelmatig van residentie wisselde en van eiland naar eiland reisde (III, 246). Iets, wat ook reeds door Cook werd vastgesteld (1803 IX, 148, 168).

Uit deze gegevens volgt wel, dat ondanks de grote risico's, binnen deze eilandengroep druk gevaren werd.

De gegevens van Dillon verwerkte Sharp uitvoerig. Tasman (in Posthumus Meyes), Walther, Sparman, Maurelle en Mc Kern geven geen belangrijke aanwijzingen over de scheepvaart in de Tonga archipel.

b. *Tahiti*.

Ook betreffende de scheepvaart in de Gezelschapseilanden vonden we enkele gegevens, die door Sharp niet verwerkt werden. Uit het driedelige werk van Corney vermeldt Sharp slechts gegevens, welke ontleend zijn aan het journaal van Andia y Varella (Corney II), maar hier en daar staan er ook verder nog wel mededelingen in over de Tahitische scheepvaart. Zo noemt Rodriguez een groep bewoners van Matahiva, in de Touamotou Eilanden, die weggedreven waren naar Moorea, nabij Tahiti. Op laatstgenoemde eiland kregen ze een nieuwe boot, om bij een gunstige wind de terugtocht te aanvaarden (III, 133). Gayangos (II, 117) neemt Tahitiërs van Mehetia weer mee naar hun eiland van herkomst. Boenechea constateert, dat de grote dubbele kano's slechts door de Arii (edelen) gebruikt werden, terwijl het volk kleine bezat (I, 334). Om uit deze situatie te willen afleiden, zoals Handy doet, dat het gewone volk met deze bootjes naar Tahiti kwam (Handy, 10) en dat de Arii een tijd later met de grote pahi's kwamen (19) lijkt ons de realiteit geweld aan doen.

Onvoldoende doet Sharp, naar onze mening het volgende, aan de Bougainville ontleende, gegeven uitkomen (Sharp, 1957 27 e.v.). De Tahitische zeeman Aotourou wist na 3 dagen zeilen met het Franse schip nog precies waar hij was (de Bougainville, 226 e.v.), maar na 17 dagen varen was hij volkomen buiten het hem bekende gebied. Hij bleek even verrast als de Bougainville op een eiland aan te komen. Dit bleek Samoa te zijn. Van dit eiland kende Aotourou noch de taal, noch de zeden (228 e.v.). Dit komt ons voor één der sterkste bewijspunten te zijn voor de opvatting, dat de Polynesische — of in elk geval de Tahitische — zeevaart een beperkte actieradius had (vgl. Turnbull, 383, die dezelfde ervaring had; Williams 136; White, 471 e.v.).

De Engelse handelaar Turnbull, die enkele jaren op Tahiti verbleef, kort na 1800, vertelt over de dames van de koninklijke familie: „Een reisje naar de Mottoes, een afstand van omtrent twintig zeemijlen, is eene onderneming van gewigt, een volmaakt groote toer, welke voor verscheidene maanden hunne gedachten bezighoudt en stof voor hunne gesprekken geeft.” (338). Verschillende malen geeft hij als zijn mening, dat de Polynesische eilanden door inzittenden van uit de koers geraakte kano's bewoond zijn geraakt (110, 224, 340).

De Bovis ontkent de mogelijkheid voor de Polynesische zeevaarders om doelbewust grote reizen te maken, immers ze zijn „... sans moyen de diriger leur route, autre que la course assez variable des vents généraux et la marche du soleil...” (371). Hij staat deze mening echter niet met voorbeelden. Sharp vermeldt dit citaat niet, evenmin als de opmerking bij Tyerman en Bennet, die, afgaande op hetgeen zij hadden waargenomen, oordeelden, dat de Polynesische eilanden hun bewoners gekregen hadden doordat inzittenden van afgedreven kano's zich er vestigden (I, 63).

Miss Henry meent, dat de tocht van Bligh in de sloep na de muiterij op de „Bounty”, pleit voor de mogelijkheden van de Polynesische scheepvaart, daar de bewoners der „vele eilanden” betere schepen hadden (26). Dit laatste is wellicht waar, maar zij vergeet, dat Bligh de beschikking had over een quadrant en een kompas (Bligh, 111) en een behoorlijke kennis van de geografie van dit gebied. Elders in haar boek wijst ze er nog op, dat grote reizen per kano gevaarlijk waren. Er werd gebeden en er waren offers nodig voor de goede afloop (179).

In een anoniem verslag van Cook's eerste reis wordt door de schrijver ⁵ ernstig getwijfeld aan de mogelijkheid de reis van Tahiti

⁵ De schrijver is waarschijnlijk Dr. Solander, de metgezel van Sir Joseph Banks. Dit blijkt een noot achterin het boek. Urban neemt dit werk op als gezamen-

naar Nieuw Zeeland te maken met de Polynesische kano's (*Journal d'un Voyage*, 156). Hij maakt deze opmerking, hoewel hem bekend moet zijn geweest, dat hun medereiziger Tupia met de Nieuw Zeelanders kon spreken, waaruit toch een relatie tussen deze beide eilandengroepen blijkt (Cook 1961, 49, 55, 63; Parkinson, 88).

Een verslag van de Zending op Tahiti, eveneens anoniem, spreekt over een druk verkeer tussen de eilanden van de Genootschaps archipel. Speciaal tussen Tahiti en Tetaroa, waar de bezittingen van de Pomare familie lagen (Narrative, iv).

Volledigheidshalve vermelden we nog, dat Von Kotzebue slechts weet te vertellen, dat de Tahitiërs goede zeevaarders waren (I, 99).

De door ons geraadpleegde literatuur bevestigt de beperkingen van de Polynesische scheepvaart, zoals gesteld door Sharp. Er bleek ons niets van onvoldoende verwerken van de gegevens of het achterhouden van feiten, zoals gesuggereerd door Suggs.

Wij zijn dan ook van mening in het algemeen de voorkeur te kunnen geven aan de mening van Sharp boven die van Suggs voor wat betreft de mogelijkheden van de Polynesische scheepvaart. Hiermee willen wij verder niets ten nadele zeggen van de overige inhoud van Suggs werk, dat, naar ons voorkomt, een uitstekend overzicht geeft van de Polynesische cultuur.

Een bevestiging van ons standpunt wordt gegeven door Urban, die na een grondige studie van de verbreiding van de Polynesische huisdieren, de grillige verspreiding over de diverse eilandengroepen vaststelt (44 e.v.). Op grond hiervan concludeert hij, dat het moeilijk is nog te geloven in het voorkomen van doelbewuste lange afstandsreizen (201).

ENKELE KANTTEKENINGEN BIJ DE THEORIE VAN SHARP.

We kunnen onze beschouwing niet afsluiten zonder ook critiek op Sharp geleverd te hebben. Deze critiek betreft voornamelijk detailkwesties en tast de kern van het betoog niet aan.

- a. In zijn bespreking van de Maoritradities vermeldt Sharp tweemaal, dat de genealogieën van de hoofdlieden hier alle ongeveer even

lijk door Banks en Solander geschreven (Urban, 303). Dit lijkt ons, gezien de verschillen tussen het journaal van Banks en het onderhavige boek stellig niet juist.

lang zijn. Daar dit zou kunnen wijzen op een gelijktijdig arriveren van hun voorvaderen, bevreemdt het ons, dat hij dit aspect buiten beschouwing laat (1957, 173, 183).

- b. Hoewel de Fiji eilanders over zeewaardige kano's beschikten bleven ze binnen hun eigen groep met hun reizen. Men vindt nergens Fiji eilanders vermeld, die bij toeval ergens aan land kwamen (id. 200). Hoe zij er in slaagden om het afdrijven te voorkomen, wordt door Sharp niet verklaard.
- c. Tenslotte wordt naar ons gevoel door Sharp te weinig aandacht besteed aan de redenen om te reizen. Hij wijst op vissers en op krijgslieden op strooptocht (id. 70), op ballingen, die uit vrees voor uitroeiing wegtrokken of lieden, die, door bevolkingsdruk gedwongen, nieuwe woonplaatsen zochten (id. 71). Sharp acht deze laatste gevallen zeldzaam en van betrekkelijk weinig belang voor de verspreiding van de bevolking over Polynesië (id. 72). Suggs, die kort ingaat op de motieven tot reizen geeft geen andere redenen.

Wij menen, dat deze schaarse redenen een onvoldoende verklaring zijn voor de frequentie van de Polynesische zeereizen. Evenmin wordt hiermee de soms zeer goede uitrusting van de reizigers verklaard, of de aanwezigheid van gemengde gezelschappen op zee aanvaardbaar gemaakt. De Polynesische vissers worden normaliter niet door vrouwen vergezeld op hun tochten. Dat is taboe (Heeren-Palm, 157). Evenmin worden de door Sharp genoemde krijgslieden door hun vrouwen begeleid. Voor de kolonisering hebben *deze* groepen toevalsreizigers daarom weinig betekenis. Belangrijker hiervoor zijn de gemengde gezelschappen, die hun tocht binnen het gebied van de doelbewuste reizen onder invloed van weer en wind in een toevalsreis zagen veranderen. Wij denken hier aan groepen mensen op weg naar godsdienstige plechtigheden,⁶ lieden die familiebezoeken wilden afleggen of rondtrekkende Areoi. Deze laatsten waren gemengde gezelschappen, die toneelspelend van eiland tot eiland trokken in de Genootschaps archipel. Zij

⁶ Als totaal onbewezen moet de volgende, aan Loursin ontleende bewering beschouwd worden:

"A l'époque de Cook, des pirogues venaient de Hawaï ou de Nouvelle Zélande pour honorer les temples de leurs ancêtres à Raiatea." (37). De gehele oudere literatuur over de Genootschaps Eilanden geeft hiervoor geen enkel bewijs.

waren gewoonlijk goed voorzien van levensmiddelen.⁷

Vrouwen zullen we ook kunnen verwachten bij ballingen en vluchtelingen. Zowel Turnbull, schrijvend over Tahiti (110), als Dumont d'Urville, die over Tonga schrijft (1832 IV, 244), vermelden, dat de partij, die in een oorlog verslagen was, soms de zee opvluchtte. Op goed geluk voeren ze dan weg. Of hun uitrusting, evenals die van de reeds genoemde reizigers, aan alle eisen voldeed mag natuurlijk betwijfeld worden. Buck wijst er op, dat wegtrekken na een nederlaag op verschillende manieren kon geschieden. Op Mangareva onderscheidde men „tei”, dat op een overhaaste vlucht duidde en „tuku” dat een eervolle aftocht inhield. In het laatste geval kreeg de verslagen partij de gelegenheid zich op de tocht voor te bereiden (218 e.v.).

Wij willen echter nog proberen aannemelijk te maken, dat soms goed uitgeruste schepen *vrijwillig* uitvoeren naar een doel, waarvan de ligging onbekend was en op welks bestaan men alleen maar kon hopen of vertrouwen. Deze tochten kunnen wellicht een antwoord zijn op de vraag, waarom reizigers, die toch bij toeval een of ander eiland bereikten, soms zo goed uitgerust bleken te zijn (Suggs, 116, 153).

We denken hier allereerst aan jongere vorstenzonen, die het eigen land verlieten. Zij trokken de vreemde in om elders fortuin te vinden, een steen van de voorvaderlijke marae (tempel) medenemend (Arii Taimai, 23 e.v.; Salmon, 43). In hun geval kunnen we een goed uitgeruste expeditie en een gemengd gezelschap verwachten (Heeren-Palm, 158). Ook lijkt ons van belang de opmerking van Moerenhout (II, 220), dat wel eens reizen in het onbekende ondernomen werden op grond van dromen, of voorspellingen van te vinden eilanden. Temidden van veel „Dichtung und Wahrheit”, vinden we deze opmerking ook bij Loursin (35). Er waren hierover in de literatuur geen nadere gegevens te vinden.

In de laatstgenoemde gevallen ging men dus bewust en goed uitgerust op reis — maar naar een onbekend doel. Niet, dat deze reizen minder „accidental” werden hierdoor, maar het beïnvloedde stellig de overlevingskansen van de reizenden. Misschien kan het voorkomen van deze tochten helpen de zwakke schakel van het verkeer van west naar oost wat te versterken; en misschien kan het óók een schakel vormen tussen de opvattingen van Sharp en Suggs.

H. J. M. CLAESSEN

⁷ Dit was een geheim genootschap, waarbij één der eisen voor het lidmaatschap kinderloosheid was. Zie hierover: E. Meerum Terwogt, „Primitieve Geheime Genootschappen als sociaal verschijnsel.” Amsterdam, 1945. Voorts: Bligh, 56 e.v.; Turnbull, 355; Moerenhout I, 495; Henry, 235.

SUMMARY

A Comparison between the theories of Sharp and Suggs about Polynesian long-distance voyaging.

In this article we give a survey of Andrew Sharp's *Accidental Voyages* thesis and the critical remarks Robert C. Suggs made on this theory.

We consider whether Suggs' arguments are strong enough to refute Sharp's thesis.

The archaeological data Suggs gives show the possibility that the first settlers on the Marquesas Islands were well equipped. This, however, does not demonstrate necessarily a deliberate voyage exactly to those islands. It only proves that men could survive a long voyage and could subsist on a newly discovered island.

Suggs says that Sharp does not give an adequate picture of the literature available about the Polynesians. As we made an ample study of the old civilisations of Tonga and Tahiti, we took this opportunity to make a comparison between Sharp's assertions and our findings. We found no reason to believe that Suggs is right in this regard.

Neither does Suggs convince us, when he suggests a decline of Polynesian navigation before the arrival of the Europeans in the 18th century. The great fleets, which were seen by Wallis, Cook, Rodriguez and West are indications against this suggestion, as is also the remark of the Tahitian king Pomare to Wilson about the limitations of Tahitian navigation.

A strong point against Sharp's thesis seems to be that but a few accidental voyages are known from west to east. The three voyages Sharp mentions are almost the only known examples. We are inclined to think, therefore, that at least some of the west-east voyages have been made intentionally. Of course the arrival on one or other island was accidental, but there are instances known of well-equipped canoes, with a mixed crew, departing more or less voluntarily for the unknown. The voyagers were exiles, younger brothers of Arii or people who left in the expectation to find predicted islands.

With this in mind, we believe that Sharp has made an important contribution to the explanation of the Polynesian dispersal.⁸

⁸ Enige tijd na het gereedkomen van ons artikel verscheen: "Polynesian Navigation; A symposium on Andrew Sharp's Theory of Accidental Voyages." Edited by Jack Golson. Memoir no. 34. Supplement to the Journal of the Polynesian Society, Wellington 1962. Naar onze mening geven de er in opgenomen beschouwingen geen aanleiding de inhoud van ons artikel op essentiële punten te wijzigen.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Banks, Sir Joseph

"Journal of the Right Hon. --- during Capain Cook's first voyage in H.M.S. Endeavour in 1768-71 to Terra del Fuego, Otahite, New Zealand, Australia, The Dutch East Indies etc."

Ed. by Sir Joseph D. Hooker. London 1896.

Bligh, William

"A Voyage to the South Sea, undertaken by command of His Majesty, for the Purpose of Conveying the Breadfruit tree to the West Indies, in His Majesty's Ship The Bounty, Commanded by Lieutenant ----."

In: "A Book of the Bounty." Ed. by G. Mackaness. Everyman Library. London, 1952.

Bougainville, Louis de

„Reis rondom de Weereldt, gedaen op bevel des konings van Frankrijk, in de jaren 1766 tot 1769, met het fregat La Boudeuse en het fluitschip L'Etoile, door den Heer ---." Dordrecht, 1772.

Bovis E. de

"De la société Tahitienne à l'arrivée des Européens."

In: "Revue Coloniale", deuxième série, Tome XIV, 1855.

Buck, Peter H.

"Vikings of the Pacific." first published as "Vikings of the Sunrise."

Chicago, 2nd ed. 1960.

Cook, James

„Reizen rondom de Waereld door ---."

vert. door J. Pasteur. 14 delen. Leyden/Amsterdam, 1803.

"Captain Cook's Voyages of Discovery."

Ed. by John Barrow. Everyman Library. 3e druk, London, 1961.

Corney, B. G.

"The Quest and Occupation of Tahiti by Emissaries of Spain during the Years 1772-1776. Told in despatches and other contemporary documents." in 3 Vols. Uitg. Hakluyt Society Sec. Series, Vols. XXXII, XXXVI, XLIII. London, 1913-1919.

Dentrecasteaux, B.

Zie: Rossel.

Dillon, Peter

„Reis naar de eilanden der Zuidzee, gedurende de jaren 1827 en 1828. Behelzende het verslag der ontdekking van het lot van de la Pérouse, door den scheepskapitein ---, voormalig bevelhebber van het Engelsche O.I. Kompagnieschip The Research."

In 2 delen. 1830.

Dumont d'Urville, J. S. C.

"Voyage de la Corvette l'Astrolable, exécuté par ordre du Roi, pendant les Années 1826, 1827, 1828, 1829, sous le commandement de M. ---, capitaine de Vaisseau."

Histoire du Voyage. Tome 4. Paris, 1832.

"Voyage pittoresque autour du Monde. Résumé général des Voyages et Découvertes etc."

2 Tomes. Paris, 1846.

Ellis, Rev. S.

"The War of Tonga and Samoa and the origin of the name MALIETOA"
In: "The Journal of the Polynesian Society." VIII, 1899.

Ellis, William

"Polynesian Researches, during a residence of nearly six years in the South Sea Islands; including descriptions of the natural history and scenery of the islands — with remarks on the history, mythology, traditions, government, arts, manners and customs of the inhabitants."
2 Vols, London, 1830.

Emory, Kenneth P.

"Report on Bishop Museum Archaeological Expeditions to the Society Islands in 1960 and 1961".
In: "Journal of the Polynesian Society" Vol. 71. 1962.

Engelbrecht, W. A. en P. J. van Herwerden

„De Ontdekkingsreis van Jacob le Maire en Willem Cornelisz. Schouten in de jaren 1615-1617."
Uitgegeven en toegelicht door ---.
Uitg.: Linschoten Vereniging, XLIX. in 2 delen 's-Gravenhage, 1945.

Farmer, Sarah S.

"Tonga and the Friendly Islands; with a Sketch of their Mission History."
London, 1855.

Furieux, Rupert

"Tobias Furieux, circumnavigator."
London, 1960.

Forster, Georg

"Reise um die Welt".
Herausgegeben von Barbara Neubauer naar de Duitse uitgave in 2 delen van 1778 en 1780. Berlin, 1960.

Gifford, Edward Winslow

"Tongan Society."
Bernice P. Bishop Museum, Bull. 61. Honolulu, 1929.

Hagen, Victor Wolfgang von

"Realm of the Incas."
6th revised ed. New York, 1961.

Handy, E. S. C.

"History and Culture in the Society Islands".
Bernice P. Bishop Museum, Bull. 79. Honolulu, 1930.

Hawkesworth, J.

"Relation des Voyages entrepris par ordre de Sa Majesté Britannique, et successivement exécutés par le Commodore BYRON, le Capitaine WALLIS, le Capitaine CARTERET et le Capitaine COOK, dans les Vaisseaux le DAUPHIN, le SWALLOW et l'ENDEAVOUR; traduite de l'Anglois".
8 Tomes. Paris, 1789.

Heeren—Palm, C. H. M.

"Polynesische migraties."
Meppel, 1955.

Henry, Teuira

"Ancient Tahiti."

Based on material recorded by J. M. Orsmond.

Bernice P. Bishop Museum, Bull. 48. Honolulu, 1928.

Hilder, Captain Brett

"Polynesian Voyages Were Just Accidents."

in: "Pacific Islands Monthly." Vol. XXXII. no. 8. 1962.

"Journal d'un Voyage autour du Monde, en 1768, 1769, 1770, 1771, contenant les divers événemens du voyage."

Trad. de l'Anglois par M. de Fréville. Paris, 1773.

Koch, Gerd

"Südsee — gestern und heute. Der Kulturwandel bei den Tonganern und der Versuch einer Deutung dieser Entwicklung."

Braunschweig, 1955.

"Zum Problem der polynesischen Fernfahrten."

in: Ethnologica, Neue Folge Bd. 2. Köln, 1960.

Koskinen, Aarne A.

"Missionary influence as a political factor in the Pacific Islands."

Helsinki, 1953.

Kotzebue, Otto von

„Nieuwe Ontdekkingsreize rondom de wereld, in de jaren 1823, 24, 25 en 26 ondernomen door den ridder ---."

2 delen, Haarlem, 1830.

Labillardière, J. J.

"Relation du Voyage à la Recherche de La Pérouse fait par ordre de l'Assemblée Constituante. Pendant les Années 1791, 1792, et pendant la 1ère et la 2de année de la République Française."

2 Tomes, Paris, An VIII de la République Française. (1800).

Lee, Ida

"Captain Bligh's second voyage to the South Sea."

London, 1920.

Leroi—Gourhan, André et Jean Poirier

"Ethnologie de l'Union Française."

Tome second: Asie, Océanie, Amérique.

Paris, 1953.

Loursin, Jean—Marie

"Tahiti."

Paris 1960.

Mariner, William

zie: Martin.

Martin, John

"Nachrichten über die Freundschaftlichen, oder die Tonga Inseln, von William Mariner, aus der Mittheilungen desselben zusammengetragen und herausgegeben von ---, Doctor der Heilkunde."

Weimar, 1819.

Mason, J. Alden

"The Ancient Civilisations of Peru."

Harmondsworth-Middlesex, 1957.

Maurelle, A.

"Relation d'un Voyage intéressant de la frégate la PRINCESSE, de Manille à Saint Blaise, en 1780 et 1781".

opgenomen in Milet-Mureau, deel I.

Mc Kern, W. C.

"Archaeology of Tonga."

Bernice P. Bishop Museum, Bull. 60. Honolulu, 1929.

Métraux, Alfred

"Les Incas."

Paris, 1961.

Milet-Mureau, L. A.

"Voyage de la Pérouse autour du Monde, publié conformément au Décret du 22 avril 1791, et rédigé par M. ---. 4 Tomes, Paris, 1797.

"A Missionary Voyage to the Southern Pacific Ocean, performed in the years 1796, 1797, 1798, in the ship "Duff", commanded by Captain James Wilson. Compiled from journals of the officers and the Missionaries; and illustrated with maps, charts and views, drawn by Mr. William Wilson, and engraved by the most eminent Artists." London, 1799.

Moerenhout, J. A.

"Voyage aux îles du Grand Océan, contenant des documens nouveaux sur la géographie physique et politique, la langue, la littérature, la religion, les mœurs, les usages et les coutumes de leurs habitans."

2 Tomes. Paris, 1837.

Montgomery, James

"Journal of Voyages and Travels by the Rev. Daniel Tyerman and George Bennet, Esq. Deputed from the London Missionary Society, to visit their various stations in the South Sea Islands, China, India etc. between the years 1821 and 1829."

Compiled from original documents by ---.

2 Vols. London, 1831.

"Narrative of the Mission at Otaheite and other Islands in the South Seas; commenced by the London Missionary Society in the year 1797 with a map and a geographical description of the Islands."

Published by Order of the Directors. London, 1818.

Parkinson, Sydney

"A Journal of a Voyage to the South Seas in His Majesty's Ship, The Endeavour. Faithfully transcribed from the Papers of the late ---, Draughtsman to Joseph Banks Esq. on his late Expedition with Dr. Solander, round the World."

Ed. by Stanfield Parkinson. London, 1773.

Pérouse, J. F. G. de la

Zie: Milet-Mureau.

Posthumus Meyes, R.

„De Reizen van Abel Janszoon Tasman en Franchoy's Jacobszoon Visscher ter nadere ontdekking van het Zuidland in 1642/43 en 1644.”

Uitgegeven door ---. Linschoten Vereniging no. XVII. 's-Gravenhage, 1919.

Robertson, George

“A Journal of the second Voyage of H.M.S. Dolphin round the world, under the command of Captain Wallis, R.N., in the years 1766, 1767 and 1768, written by her Master ---.”

Ed. by Hugh Carrington. Uitg. Hakluyt Society, Second Series no. XCVIII. London, 1948.

Rossel, M. de

“Voyage de Dentrecasteaux, envoyé à la recherche de la Pérouse”.

Rédigé par M. de ---, ancien capitaine de vaisseau.

Tome premier. Paris, 1808.

Salmon, Tati

“On Ari'i's in Tahiti.”

In: “The Journal of the Polynesian Society.” Vol. 70. 1961.

Sharp, Andrew

“Ancient Voyagers in the Pacific.”

Harmondsworth—Middlesex. 1957.

“Polynesian Navigation to distant Islands.”

In: “The Journal of the Polynesian Society.” Vol. 70. 1961.

Sparman, Andreas

„Reize naar de Kaap de Goede Hoop, de Landen van den Zuidpool en Rondom de Waereld; doch voornaamlijk in de Landen der Hottentotten en Kafferen; in de jaaren 1772 tot 1776 'gedaan door ---.”

Met eene voorreede en aantekeningen van den Heer George Forster. In 2 delen. Haarlem, 1787.

Suggs, Robert C.

“The Island Civilisations of Polynesia.”

New York, 1960.

Taimai, Arii

“Memoirs of ---.”

Paris, 1901.

Thomson, Basil

“Notes upon the Antiquities of Tonga.”

In: “The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.” Vol. XXXII. 1902.

Turnbull, John

„Reizen in den Stillen Oceaan in de jaren 1800, 1801, 1802, 1803 en 1804; door ---.”

In 3 delen (blz. doorlopend genummerd). Dordrecht, 1810, 1811 en 1814.

Tyerman, Rev. Daniel and George Bennet

Zie: Montgomery.

Urban, Manfred

“Die Haustiere der Polynesier; Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Südsee.” Göttingen, 1961.

DI. 120

11

Vancouver, George

"Voyage de Découvertes, à l'Océan pacifique du Nord, et autour du Monde, dans lequel la cote Nord Ouest de l'Amérique a été soigneusement reconnue et exactement relevée: ordonné par le Roi d'Angleterre... et exécuté en 1790, 1791, 1792, 1793, 1794 et 1795, par le Capitaine---."

Trad. de l'Anglois. 3 Tomes. Paris, An XIII. (1800).

Waldegrave, W.

"Extracts from a Private Journal kept on board H.M.S. Seringapatnam, in the Pacific, 1830."

In: "The Journal of the Royal Geographical Society of London." Vol. III. 1833.

Wallis, Samuel

"Relation d'un Voyage fait autour du Monde, dans les Années 1766, 1767 et 1768; par ---, commandant le Vaisseau du Roi le Dauphin."

In: Hawkesworth, Tome III.

Walther, Frederik Lodewijk

„Natuur en Aardrijkskundige beschrijving der Vriendlijke Eilanden in de Groote Zuidzee, volgens de Nieuwste Ontdekkingen."

Vertaald uit het Hoogduitsch. Haarlem, 1787.

Watts, Lieutenant

"Narrative of the Return of the Lady Penrhyn Transport; Containing an Account of the Death of Omai, and other interesting Particulars at Otaheite."

In: "The Voyage of Governor Phillip to Botany Bay,," Londen, 1789.

West, Rev. Thomas

"Ten Years in South Central Polynesia: being reminiscences of a personal mission to the Friendly Islands and their dependencies."

London, 1865.

White, J. Peter

"Tupia's Voyages: a note on the MSS."

In: "The Journal of the Polynesian society" vol. 70. 1961.

Wilkes, Charles

"Narrative of the United States Exploring Expedition, during the Years 1838, 1839, 1840, 1841, 1842."

Vol. III. London, 1845.

Williams, John

"A Narrative of Missionary Enterprises in the South Sea Islands; with remarks upon the natural history of the islands, origin, languages, traditions and usages of the inhabitants."

30th 1000, London, 1840.

Wilson, James

Zie: "A Missionary Voyage etc."